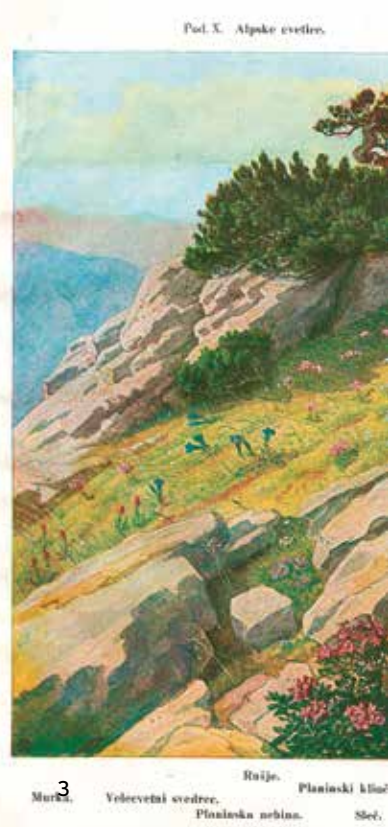

1

2

3

Stanislav Bevk – pobudnik ustanovitve Ornitološkega observatorija v Ljubljani

// Kazimir Tarman

1: Dr. Stanislav Bevk (1875-1956), prvi predsednik Odseka za varstvo prirode, je 20. januarja 1920 podpisal znamenito *Spomenico Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov*, pomemben dokument, ki je utemeljil naravovarstveno dejavnost na Slovenskem. foto: neznan

2: Bevkova *Botanika za višje razrede srednjih šol* iz leta 1933

3: Podoba alpske pokrajine, slika iz omenjene *Botanike*

Šolanje in službovanje

Z dr. Stanislavom Bevkom (včasih zapisano tudi Beuk) sem se prvič srečal v knjigarni Kleinmayr & Bamberg na Miklošičevi cesti v Ljubljani. Še kot dijak sem kupil njegovo *Botaniko za šolo in dom*. Poleg Poljančevega *Prirodopisa živalstva*, Dolžanove *Mineralogije in geologije*, Čermeljeve *Astronomije* in prevoda Wellsove *Svetovne zgodovine* je bila vir mojega naravoslovnega znanja.

Stanko Bevk se je rodil 2. maja 1875 v Šentvidu pri Lukovici, v vasi ob stari cesti čez Trojane. Po opravljeni gimnaziji v Ljubljani se je odpravil na študij naravoslovja na Dunaj. Usmeril se je v zoologijo in botaniko. Leta 1899 je doktoriral. Že med študijem se je raziskovalno vključil v delo na Zoološki postaji v Trstu, ustanovi dunajske univerze. Tako je leta 1899 v njihovih delih objavil razpravo *K poznavanju zgradbe ledvic in k morfologiji živega svedra*, školjke, ki vrta v les in je bila pogosto vzrok brodolomov lesenih bark. Glede na letnico objave lahko sodimo, da je bilo to delo tudi njegova disertacija. Strokovno pa se je Bevk izpopolnjeval tudi na tečajih univerz v Gradcu in Innsbrucku.

Po diplomi se je zaposlil kot profesor pripravnik v Celju in Kranju. Za profesorja prirodopisa je bil poslan v Idrijo in že leta 1904 imenovan za direktorja znane idrijske realk. Ob slovesu prvih maturantov (1908) jih je nagovoril (Idrijski razgledi 1963): »V sklepnih vrstah se obračam na vas, ki letos odhajate v svet z našega zavoda. Mesto Idrija je v prid slovenskega naroda žrtvovala ogromne vsote. Skrbite, da

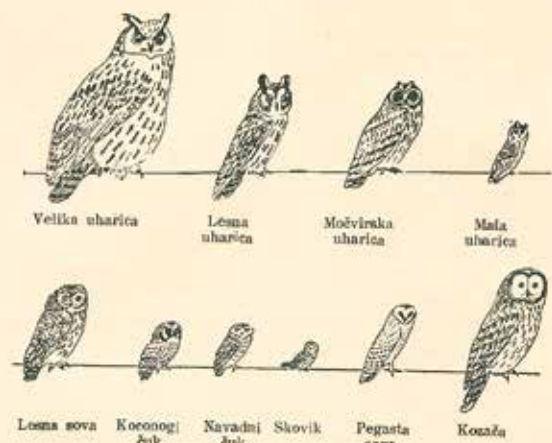
jih ni žrtvovala zastoj, ampak da bo kdaj Idrija in ves slovenski narod zrl na vas s ponosom in sladko zavestjo. Trud in žrtve rodijo obilen sad. Na pot v življenje pa vam dajem geslo, ki ste ga obdelovali pri pismenem zrelostnem izpitu: V vedi je moč!« Tudi po njegovi zaslugi je bila realka gnezdo mnogih znanih slovenskih naravoslovcev in drugih izobražencev.

Od leta 1917 je ravnateljaval II. gimnaziji v Ljubljani. Kaže, da so njegove organizacijske sposobnosti spoznali tudi ob razpadu stare Avstroogrške monarhije in ga po nastanku nove države SHS imenovali za vodjo Prosvetnega oddelka pri Pokrajinski upravi za Slovenijo. Zakaj so ga že leta 1926, ko mu je bilo šele 51 let, iz političnih razlogov upokojili, ne vemo. Morda je bil liberalno usmerjen, kar bi sodili po njegovem sodelovanju z liberalnimi listi (Rodoljub, Sokolič, Brus), to pa ni bilo pogodu takratni politični oblasti.

Strokovna in poljudnoznanstvena dejavnost

Stanislav Bevk je bil vsestransko dejaven naravoslovec. Kot člana Muzejskega društva za Slovenijo so ga izbrali za prvega predsednika Odseka za varstvo prirode. Kot predsednik je 20. januarja 1920 podpisal znamenito *Spomenico Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov*, ki so jo naslovili na pokrajinsko vladno Slovenije. Pomemben dokument, ki je utemeljil naravovarstveno dejavnost na Slovenskem.

Kot šolnik je mladini posredoval naravoslovje. Napisal je več učbenikov botanike, za meščanske šole pa *Prirodo-*

42. Sove po velikostnem razmerju
(Iz knjige »Lovstvo« 1901)

pis živalstva in rastlinstva. Botanika za šolo in dom je postala konceptualni vzorec za botanične učbenike, ki so jih pisali za njim mlajši avtorji. S članki iz življenja rastlin in živali pa se je oglašal v različnih revijah in časopisih. Posebej bi izpostavil knjigo *Po živalskem svetu*, kjer se »sprehodi« skozi biologijo in ekologijo živali od praživali pa do sesalcev. Knjiga je izšla kot *Zimska pomoč* leta 1944 v času »kulturnega molka«, cesar pa mu nova oblast po osvoboditvi ni zamerila. Že leta 1945 so mu zaupali vodstvo odseka za visoko šolstvo pri Ministrstvu LR Slovenije. Umetnost njegovega poljudnoznanstvenega pisanja spoznajmo v kratkem odlomku iz poglavja V pomladnem jutru (knjiga *Po živalskem svetu*):

»Taščica se je spet oglasila in drozg je zapel. Od daleč zakuka kukavičji klic, za njim zagruli grivar; potem zadrobi stržek, nato pa se oglasi duplar s svojim votlim glasom, kmalu za tem počivka velika sinica, zapoje siva pevka, vrbja listnica in menišek in ščinkavec. Cel zbor se glasi jutru naproti. Nad vrhovi oddaljenih gora se že kaže srebrn pas; širi se in širi in se polagoma preljuje v čisto zlato. Tačas pritegnejo v zbor še drugi pevci: kraljiček, kovaček, grmovščica, velika cipa, žolne in detli in še drugi zaspanci se glasno budé v naraščajočo dnevno luč. Tako je jutro za jutrom. Kakor da so zmenjeni, drže ti gozdni pevci stalen vrstni red in se oglašajo ob določenem času, ob določenih svetlobi. Vsak ob svoji.«

Bil pa je tudi avtor mnogih strokovnih člankov, objavljenih v *Izvestjih realke v Idriji*, *Izvestju ornitološkega observatorija v Ljubljani* in *Lovcu*. V ta sklop sodijo tudi *Lovski vodič* (Zveza lovskih društev v Dravski banovini, 1927), *Lovsko živaloslovje* v knjigi *Naš lov* (Lovska zveza LRS, 1953), *Domače živali in njih izvor* (Kmečka knjiga, 1955), *Vretenčarji Slovenije* (Kmečka knjiga, 1957). Za primer zglednega strokovnega pisanja bi navedel članek »O ptičji selitvi«, objavljen v *Izvestjih ornitološkega observatorija*. Pregleden in tedaj zelo sodoben zapis naravnega pojava. Bil je tudi urednik revije *Lovec*. Aktivno delovanje v lovstvu je bilo zelo značilno za tedanje naravoslovce, saj so se lovci dejavno vključevali v varstvo narave in ohranjanje ogroženih ži-

valskih vrst. Zavzemal se je za ekološki pristop v lovu in poudarjal naravovarstveno razmišljanje med lovci. Zbiral je tudi lobanje sesalcev in zbirko leta 1946 podaril Prirodoslovnemu muzeju v Ljubljani.

Za ornitologijo je zaslužen kot predsednik kuratorija, na pobudo katerega je bil leta 1926 ustanovljen Ornitološki observatorij v Ljubljani. Skupaj z dr. Jankom Ponebškom sta pri takratni banski upravi dosegla ustanovitev sklada, ki je materialno podpiral delovanje observatorija. To je bil izjemen trenutek za začetek sistematičnih raziskovanj na področju opazovanj in obročkanj ptičev v naši domovini. Delo, ki poteka že 88 let, je sedaj pod pokroviteljstvom Kustodiata za ornitologijo pri Prirodoslovnem muzeju Slovenije v Ljubljani.

Za zaključek

Spomin na dr. Stanislava Bevka je nastal na pobudo urednice Petre Vrh Vrezec. Povabila me je k pisanju v upanju, da sem ga dobro poznal. V resnici sem se z njim osebno srečal le enkrat. Bilo je v pisarni Prirodoslovnega muzeja pri tedanjem direktorju prof. Francetu Planini. V muzeju sem bil pri prijatelju kustosu Savu Brelihu zaradi zbiranja pršic na ptičih. Naključni pogovor z dr. Bevkom je bil o mojem delu s pršicami. Kmalu za tem je žal umrl. Tretjič sem se »srečal« z njim te dni, ko sem brskal po njegovi knjižni zapuščini. Tokrat sem spoznal Bevka kot odličnega organizatorja in pisca strokovnih in poljudnoznanstvenih del. K razvoju slovenske biologije je prispeval kot šolnik in humanist v odločilnih, prelomnih obdobjih. Spominu nanj se je zato oddolžila naša revija. ●

Literatura:

- ALJANČIČ, M. (1987): Bevk Stanislav, Enciklopedija Slovenije 1: 258. – MK, Ljubljana.
- BOŽIČ, I. (1976): Slovenska ornitologija med leti 1926 – 1976. – *Proteus* 38: 247-250.
- GREGORI, J. (2009): 80 let organiziranega obročkanja ptičev v Sloveniji. – *Scopolia* 4: 2-16.
- KRYŠTUFEK, B. (2013): Katalog sesalcev v zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije. – *Scopolia* 79:1-193.
- PETERLIN, S. (2010): Odsek za varstvo prirode in njegova Spomenica 1920. – *Proteus* 72: 401-411.

4: Ustanovitelji »Ornitološkega observatorija v Ljubljani«, od leve proti desni so: vodja dr. Janko Ponebšek, pomočnik Leopold Egger in predsednik kuratorija zavoda dr. Stanko Bevk vir: Scopolia, suppl. 4, 2009

5: Zoološka postaja v Trstu v času pred 1. svetovno vojno. Tu je Bevk raziskoval školjko živi sveder (Teredo), ki vrta v les in je bila tema njegovega doktorskega dela. foto: Wikipedia

6: Risba je iz knjige *Naš lov* (1953). V njej je obdelal redova sesalcev in ptičev, ki so bili predmet lova. Članku dodaja še ključ za določanje »sokoljih plemen« in ključ za razpoznavanje ptičjih jajc.